

АНОТАЦІЯ

Діденко О.М. Конституційно-правові гарантії права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2021.

У дисертації на основі аналізу існуючого доробку вітчизняних і зарубіжних науковців у галузях загальної теорії держави та права, конституційного і муніципального права, міжнародного, адміністративного та кримінального права, публічного управління і політології, а також положень Конституції України і Виборчого кодексу України, інших нормативно-правових актів здійснено комплексне дослідження сучасного стану і перспектив розвитку, удосконалення конституційно-правових гарантій права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні.

Розкрито теоретичні особливості природи, змісту і видів конституційно-правових гарантій права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Визначено поняття названих гарантій в «об'єктивному» та «суб'єктивному» значеннях. Зокрема, в «об'єктивному» значенні – як сукупності конституційно-правових інститутів, норм, що встановлюють правові механізми, процедури і засоби, спрямовані на забезпечення (реалізацію, охорону та захист) прав громадян України формувати представницькі органи публічної влади та бути обраними до них; та «суб'єктивному» – як передбачених Конституцією України, Виборчим кодексом України та іншими законами України суб'єктивних можливостей кожного громадянина України, який досяг відповідного віку та не визнаний судом недієздатним, щодо реалізації, ініціювання захисту і відновлення (у разі порушення) свого активного і пасивного виборчих прав та інших прав у виборчому процесі.

Зроблено висновок, що в нормах Виборчого кодексу України визначено загальні (правові, у тому числі у вигляді принципів виборчого права, процесуальні, матеріально-технічні, фінансові та інформаційні) гарантії права громадян обирати та бути обраними, які передбачають їх застосування під час підготовки та проведення будь-якого типу виборів в Україні; спеціальні гарантії, які застосовуються під час підготовки і проведення виборів певного типу (президента, народних депутатів України, органів і посадових осіб місцевого самоврядування); а також гарантії прав, пов'язаних з участю у виборчому процесі окремих його суб'єктів (виборців, членів виборчих комісій, кандидатів, партій, офіційних спостерігачів).

За обов'язковістю дотримання таких гарантій під час розробки і прийняття, а також реалізації у практиці організації і проведення виборів в Україні виділено основні різновиди міжнародно-правових стандартів гарантій права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, закріплених у таких документах: 1) міжнародних актах загальнообов'язкового (нормативного) характеру – у міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана у встановленому порядку Верховною Радою України, є частиною національного законодавства; 2) міжнародних актах рекомендаційного характеру («м'якого права») – деклараціях, рекомендаціях, та інших документах міжнародних організацій, що не підлягають ратифікації, характеризуються більшою новизною і динамічністю, змістовністю і швидше «проникають» у національну правову систему. Одним з найважливіших міжнародних джерел формування конституційно-правових гарантій права громадян обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні визнано Кодекс належної практики у виборчих справах, ухвалений Венеційською комісією у 2002 році.

У дисертації проаналізовано зарубіжний і вітчизняний досвід конституційно-правового регулювання гарантій права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Обґрунтовано низку пропозицій щодо внесення змін до законодавства України. Зокрема, запропоновано у статтях 76 і 103 Конституції України чітко встановити таку

вимогу до кандидатів у народні депутати України та на пост Президента України як відсутність у них громадянства (підданства) іншої держави (подвійного громадянства). Крім того, пропонується встановити в Основному Законі України заборону на внесення змін до виборчого законодавства, що стосуються основних елементів виборчої системи (типу виборчої системи для конкретних виборів, виборчої квоти, виборчого бар'єру, умов реєстрації кандидатів, розміру грошової застави тощо), менш як за рік до відповідних виборів, а також урегулювати статус, повноваження і гарантії незалежності Центральної виборчої комісії та її членів.

Недоліком структури і змісту Виборчого кодексу України визначено відсутність спеціальної статті, присвяченої тлумаченню основних вжитих у тексті понять, у тому числі поняття «гарантії виборчих прав». Тому запропоновано доповнити розділ I книги першої цього Кодексу новою статтею, у якій нормативно розкрити зміст таких понять: «виборець», «виборче право», «чергові і позачергові вибори», «гарантії виборчих прав», «зловживання виборчими правами», «пропорційна виборча система», «мажоритарна виборча система», «виборча комісія», «кандидат», «список кандидатів», «політична партія», «виборчий фонд», «агітаційні матеріали», «передвиборна агітація», «єдиний загальнодержавний і територіальний виборчий округ», «бюлетень», «виборча документація», «приміщення для голосування», «повторне голосування», «результати голосування», «результати виборів» тощо. При цьому поняття «гарантії виборчих прав» запропоновано тлумачити як установлену цим Кодексом та іншими законами України систему (комплекс) правових, процесуальних, фінансових, інформаційних та інших засобів і заходів, що забезпечують виборцям можливості реалізації та захисту їх права обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Обґрунтовано також визначення у частині другій статті 185 та частині другій статті 259 Виборчого кодексу України умови переміщення кандидата в депутати на початок регіонального (територіального) партійного виборчого списку отримання ним голосів виборців у кількості не понад 25%, а 10% чи

15% розміру виборчої квоти, а також відмови від розподілу депутатських мандатів у порядку черговості відповідно до затвердженого партією загальнодержавного списку. Для унеможливлення зловживань громадянами своїм правом на визначення виборчої адреси за фактичним місцем проживання (на підставі частин третьої, четвертої статті 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців»), запобігання їх участі в застосуванні протиправних технологій, спрямованих на підкуп виборців та фальсифікацію результатів виборів, внесено пропозицію про запровадження кримінальної відповідальності за умисне подання виборцем до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей з метою безпідставного визначення виборчої адреси, а також за вчинення дій щодо організації безпідставного визначення фіктивних виборчих адрес виборців. Запропоновано внести зміни до Виборчого кодексу України з метою забезпечення професіоналізації складу виборчих комісій, зокрема, щодо запровадження обов'язкового попереднього навчання та/або сертифікації кандидатів на посади членів територіальних і окружних виборчих комісій; обмеження права суб'єктів подання кандидатур (політичних партій, їх організацій, кандидатів) на безумовну безпідставну заміну членів виборчих комісій необмежену кількість разів; виконання головами і секретарями територіальних виборчих комісій їх обов'язків на професійній основі та ін.

Відзначено, що в теперішній час рівень правової культури виборців та інших суб'єктів виборчого процесу в Україні залишається недостатньо високим. Тому одним з найбільш важливих завдань, спрямованих на покращення реалізації конституційно-правових гарантій права громадян обирати та бути обраними, визнано вжиття на постійній основі (не тільки під час виборчого процесу) заходів, спрямованих на підвищення правової культури і правосвідомості виборців, інших суб'єктів виборчого процесу як Центральною виборчою комісією і територіальними виборчими комісіями, так і парламентом, органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, закладами освіти, засобами масової інформації державної і комунальної форм власності.

Сформульовано також інші висновки і рекомендації, що можуть бути використані в різних сферах: у науково-дослідній діяльності – як теоретична основа для подальшої розробки питань конституційно-правових гарантій права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; правотворчості – для вдосконалення норм Конституції України, Виборчого кодексу України та Закону України «Про Державний реєстр виборців» у частині більш чіткої регламентації змісту, обсягу, видів і порядку застосування конституційно-правових гарантій виборчих прав громадян; правозастосовній сфері – у діяльності Центральної виборчої комісії та інших виборчих комісій, які створюються в державі, із забезпечення реалізації конституційного права громадян обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також під час здійснення захисту цього права адміністративними судами України; освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Адміністративне судочинство», спеціальних курсів «Виборче право», «Захист і дотримання прав людини у професійній діяльності», а також при розробці відповідних навчально-методичних матеріалів.

Ключові слова: Конституція України, Виборчий кодекс України, виборче право, вибори, конституційно-правові гарантії, право обирати та бути обраним, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, виборчі комісії, суб'єкти виборчого процесу, оскарження, правова культура, правосвідомість.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Діденко О.М. Концептуальні підходи до визначення конституційно-правових гарантій права обирати та бути обраним. *Сучасні аспекти науки: колективна монографія*/ за ред. С.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ; Братислава. 2020. С. 199–216.
2. Діденко О.М. Класифікація конституційно-правових гарантій права обирати та бути обраним до органів публічної влади. *Європейський політико-правовий дискурс. Evropský politický a právní diskurz*. 2021, Vol.8, Issue 2, 2021. С. 69–77(Чехія).
3. Діденко О.М. Динаміка праворозуміння категорії «вибори»: історичний екскурс та сучасний стан. *Верховенство права*. 2019. № 3. С. 11–18 (Молдова).
4. Діденко О.М. Тенденції регулювання права обирати та бути обраним до органів публічної влади у європейських країнах. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2019. № 10/1. С. 33–43.
5. Діденко О.М. Еволюція розвитку виборчого законодавства України. *Науковий вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. № 4. С. 35–45.
6. Діденко О.М. Ідеологічні гарантії виборчих прав громадян. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 1 (21). С. 29–36.
7. Діденко О.М. До питання становлення та місця Центральної виборчої комісії в механізмі держави в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 42–45.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Діденко О.М. Європейські правові стандарти виборчого права. *Забезпечення прав людини в контексті інтеграційних процесів в*

Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 листопада 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 48–51.

9. Діденко О.М. Роль правової культури та правосвідомості громадян у реалізації виборчого права. *Здобутки та перспективи розвитку конституціоналізму в Україні До 30-ї річниці Незалежності України* (м. Київ, 25 червня 2021 р.). / Інститут законодавства Верховної Ради України. К. : Вид-во «Людмила», 2021. С. 111–117.

10. Діденко О.М. Щодо змін в законодавчих гарантіях реалізації пасивного виборчого права на виборах народних депутатів України. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти*. матеріали VI Всеукр. за міжнар. участю наук.-практ. конф. (м. Полтава, 17 листопада 2021 р.). Полтава, Полтавський юридичний інститут НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2021. С. 169–170.